

the enemy, its state and allies increased. A promising object of historical research is the study of the verbal and nonverbal aspects of the propaganda production of both empires.

Key words: *the First World War, the South-Western front, propaganda, historiography.*

Mosijenko O. KAMPANIA PROPAGANDOWA NA POŁUDNIOWO-ZACHODNIM FRONCIE PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ: ANALIZA HISTORIOGRAFII

Modernizacja wraz z rozwojem nowych technologii, fundamentalne zmiany w branży poligraficznej i informatyzacja społeczeństwa "przedstawiona" ludzkości, między innymi, i takim wynalazkiem jak propaganda. Stała się integralną częścią funkcjonowania autorytarnych i totalitarnych reżimów politycznych w XX wieku, jednak jako narzędzie manipulowania świadomością była aktywnie wykorzystywana przez imperia podczas "długiego" XIX wieku. W warunkach Pierwszej wojny światowej propaganda odegrała ważną rolę w procesach mobilizacji i kształtowaniu wizerunku wroga. Artykuł analizuje historiografię ukraińską i zagraniczną poświęconą propagacji czasów Pierwszej wojny światowej, określa etapy badań historycznych i ich specyfikę. Analizowane prace przedstawiające obraz wydarzeń wojny po stronie rosyjskiej i austro-węgierskiej i zawiera opisy elementów kampanii propagandowej zarówno z przodu, jak i z tyłu. Podkreślano, że pierwsze badania nad problemem oddziaływań informacyjnych i psychologicznych w warunkach Pierwszej wojny światowej rozpoczęły się od razu po zakończeniu działań wojennych. Następny okres, reprezentowany przez radziecką historiografię, rozpoczął się w latach dwudziestych i trwał do końca lat osiemdziesiątych, określając jego specyfikę i główną treść prac, które rygorystycznie określały ustanowione granice ideologiczne. Podkreślono stan współczesnych badań naukowych i nakreślono perspektywy dalszych badań. Współczesna zagraniczna historiografia reprezentowana jest przez autorów rosyjskich, europejskich i amerykańskich. Następny szczyt zainteresowania Wielką Wojną jest spowodowany wiekiem od samego początku. Nacisk kładziony jest na rosnące zainteresowanie analizą treści wizualnych propagandy, mechanizmów tworzenia obrazów wroga "obcych" i "jego".

Słowa kluczowe: *Pierwsza wojna światowa, Południowo-Zachodni front, propaganda, historiografia.*

УДК 94(477+438) "1917/1918"

DOI 10.33287/10185

Білобровець О.М.,
к.і.н., доцент кафедри історії
України Житомирського
державного університету
ім. Івана Франка
bilobrovets@gmail.com

ПОЗИЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ В УКРАЇНІ ЩОДО СПІВПРАЦІ З УКРАЇНСЬКИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ (КІНЕЦЬ 1917 – 1918 РР.)

У статті представлено позицію польських політичних сил в Україні по відношенню до політики та діяльності українських органів влади. Показано їх реакцію на проголошення незалежності УНР та підписання Брестського миру. Протилежність базових ідеологічних засад зумовила відстороненість від участі в органах влади націоналістичних і консервативних сил. Ліберально-демократичний табір виступив за співпрацю з українськими органами влади і був представлений в законодавчих та виконавчих органах влади. Ліві соціалісти, відмовившись від співпраці з українською владою, після більшовицького перевороту солідаризувалися з більшовиками на основі спільних класових інтересів. Прихід до влади консервативних сил на чолі з

гетьманом П. Скоропадським знайшов підтримку в польських консерваторів і відхід від співпраці лібералів

Ключові слова: Польські політичні сили, Брестський мир, УЦР, П. Скоропадський, Міністерство польських справ.

Польські політичні сили в Україні наприкінці 1917 р. були ідеологічно розділеними і представляли усі напрями польського суспільного руху – консервативний, націоналістичний, ліберально-демократичний, соціалістичний. Ставлення національних меншин до державотворчої діяльності українського народу мало важливе значення, оскільки впливало на утвердження в Україні певних державних та ідеологічних форм суспільного розвитку. Частина польських політичних сил підтримала політичні прагнення українського народу і була представлена в різних структурах органів влади. В умовах протистояння українських національних сил з російськими більшовиками участь польських політичних партій і громадськості в політичному і суспільному житті держави посилювала владні позиції.

Суспільно-політичне життя поляків у період з кінця 1917 р. і впродовж 1918 р. є слабо висвітленим. Аналіз подій і позицій польських політичних сил, участь в українських органах влади здійснено польським істориком Г. Яблонським [18] у післявоєнний період. На сучасному етапі суспільно-політичне життя поляків в Україні у 1917-1918 рр. є предметом досліджень українського історика М. Потапенка [6]. Джерелом відтворення і аналізу подій польського політичного і громадського життя у переломній 1917-1918 рр. залишаються спогади учасників цього процесу – Т. Голувка [16], С. Камінського [19], С. Коссака-Щуцької [20], а також польська преса часів української революції. Завданням даної статті є з'ясування позицій польських політичних сил і їх реакція на проголошення IV Універсалу, підписання Брестського миру та зміст співпраці з українськими органами влади.

Після проголошення Декрету про мир російські більшовики звернулися до воюючих країн з пропозицією миру. 03.12.1917 р. у Бресті розпочались переговори Радянської Росії з Німеччиною, на яких було підписано перемир'я, що мало тривати 28 днів [21, s. 170].

Українська Центральна Рада (УЦР) до більшовицького перевороту не приділяла

значної уваги питаннями війни і миру. Головнокомандувач румунським фронтом генерал М. Щербатов звернувся до УЦР з проханням прислати своїх представників на переговори у Брест. У діяльності делегації УЦР, висланої у штаб фронту, взяли участь і поляки. Після оголошення перемир'я військовий відділ польського віце-секретаріату Генерального секретаріату став ініціатором вирішення питання реєвакуації заручників, цивільних полонених, біженців з території України до Австро-Угорщини і Королівства. Ці пропозиції були переслані секретаріатові з міжнародних справ і стали предметом переговорів у штабі [18, s. 88].

УЦР, продовжуючи стояти на федеративних позиціях належності до російської держави, заявила про самостійність у зовнішній політиці до часу створення федеративного уряду в Росії і визначення компетенцій у ній республік. Це спровокувало конфлікт між УЦР і Раднаркомом, який був підтриманий країнами Антанти. Франція почала переговори з Україною про позичку, яку могла їй надати. Однак, коли УНР вислала делегацію на переговори з центральними країнами, Антанта перервала свої стосунки з Україною [18, s. 90].

Логічною необхідністю для ведення переговорів стало проголошення самостійності України. На засіданні Малої ради 22.01.1918 р. IV Універсалом було ухвалено незалежність України. Із 49 членів «за» проголосували 39, «проти» – 4 (3 меншовики і 1 «бундовець»), «утримались» – 6 (2 есери, 3 євреїв і представник Польської демократичної централізації (ПДЦ) – Почентовський). Із польських представників за прийняття IV Універсалу проголосував член ППС-фракції Корсак [11, с. 264].

Разом з IV Універсалом було ухвалено «Право про національно-персональну автономію». Представляв цей проект д-р Шац. Проти нього виступив керівник «Бунду» Рафес, стверджуючи, що проект став реакційною спробою розділення пролетаріату в його класовій боротьбі. Відстоював позицію комісії Сиркін (сіоніст) і Літваков (єврейська робітничка партія). 24.01.1918 р. проект прийнято остаточно без змін [18, s. 92]. Прийняття Закону логічно завершувало дискусію і утверджувало політику УЦР у національному питанні.

У законі стверджувалось, що кожна національність, яка проживає в Україні, мала право на національно-персональну автономію, на самостійну організацію свого

життя через Національний союз, який мав владу над усіма його членами незалежно від місця проживання в УНР. Силою оголошеного права автономію отримали три національності: російська, єврейська і польська. Інші національності могли б з неї скористатися, якби написали прохання до Головного суду за підписом 10.000 осіб, жителів УНР, які визнавали належність до тієї національності [8, с. 48].

Після видання IV Універсалу польські організації, що представляли націоналістичний напрям і консерваторів, що входили до Польського Виконавчого Комітету (ПВК), опублікували чергові протести проти ліквідації приватної власності. Окружний комітет Польської ради міжпартійного об'єднання (ПРМО) на той момент не мав жодних контактів з українською владою [22, с. 223].

Прописане IV Універсалом Міністерство польських справ продовжило діяльність Секретаріату польських справ, пристосовуючись до запропонованих змін. Разом з колишніми департаментами, тобто загальної канцелярії і освіти, утворено департамент національного самоуправління. Офіційно він був утворений 13.01.1918 р., коли справа ухвалення УЦР права на автономію уже була визначена. Його завданням мало бути впровадження у життя наданих полякам привілеїв, зокрема зробити все, щоб зібрати Польські Установчі збори і розпочати діяльність вибраної ними Національної ради [18, с. 94].

Спочатку обов'язки директора департаменту виконував керівник загальної канцелярії, адвокат Леон Третьак. У департаменті утворено два відділи: організаційний під керівництвом Казимира Ружневича, до того секретаря ПДЦ і статистично-економічний відділ, перенесений із загальної канцелярії з попереднім керівником Зеноном Петкевичем. Але організаційна робота була короткою, тільки до початку походу більшовиків на Київ [18, с. 95].

Польська демократична централізація (ПДЦ), яка була представлена у Міністерстві й інших українських владних структурах, не проявляла у цей час своєї активності. Видавши 96 номерів «Газети Народнової», вона припинила її випуск і не мала свого інформаційного впливу на польське суспільство. ПДЦ зменшила свою активність в українсько-польській співпраці через відомості, що доходили з Брестських переговорів і зміцнення антипольських акцій галицьких українців. ППС-лівія перебувала цілком на стороні комуністів за винятком кількох осіб, які вже

давно не брали участі у партійному житті, наприклад Матушевський. В ППС-фракції виразно визначились два напрямки. Одним керували Домославський і Корсак, які не підтримували УЦР, але були налаштовані антикомуністично і вже допомагали УЦР тим, що не давали польським робітникам втягуватися в більшовицький рух. Другий напрямок – робітничий, був на стороні боротьби разом з більшовиками. Комітет ППС-фракції, побоюючись прийняття пробільшовицької ухвали, не збирав загального зібрання і не виступав за жодну із протиборчих сторін. У такий спосіб жодна із польських політичних партій офіційно не відповідала за співпрацю з українським урядом. Польські військові формування були налаштовані проти більшовиків, але і до УЦР були неприхильними. Тому могли стати або на сторону УЦР, або могли зберігати нейтральність [18, s. 98].

У цій складній ситуації УЦР почала радикалізуватися, проголошувати революційні гасла, спираючись на ліві партії, що викликало в ній внутрішню боротьбу. Ліва частина есерів вимагала відставки існуючого уряду і утворення нового, підписання миру з більшовиками і початку організації в Україні радянських форм влади. Інша частина вимагала боротьби з більшовиками. В середині партії знайшли компроміс і 30.01.1918 р. кабінет Винниченка подав у відставку. Утворення уряду доручено лідеру лівих есерів – В. Голубовичу. Було ухвалено радикальне земельне право, що копіювало проект російських соціал-революціонерів. Крім есерів, до складу нового уряду увійшли кілька соціал-демократів. Уряд енергійно приступив до оборони Києва [5, с. 104].

В ніч з 28 на 29 січня 1918 р. у Києві розпочалось більшовицьке повстання, яке в першу чергу оволоділо арсеналом. Боротьба з невеликими силами з обох сторін тривала кілька днів. Частина молодих поляків, зокрема А. Соколіч брали участь в організації оборони Києва разом з більшовиками. На стороні більшовиків виступила значна група польських робітників. На сторону УЦР стали окремі відділи польських збройних формувань. Однак, 06.02.1918 р. Головна рада Польських збройних сил видала «нагадування» усім польським солдатам про необхідність збереження нейтральності у боротьбі двох сторін в Україні [26, s. 145].

У цій ситуації Міністерство польських справ призупинило свою діяльність. У подіях захисту столиці від більшовиків активну участь брав тільки віце-міністр

В. Рудницький. Він був разом з В. Голубовичем і М. Поршем на переговорах з більшовиками. 08-09.02.1918 р. війська УЦР почали відступ на Житомир. Напередодні були евакуйовані урядові структури. В Києві залишилось, однак Міністерство польських справ разом з керівниками – Міцкевичем, Калиновським, Рудницьким [18, s. 101].

Під час захоплення Києва більшовиками було зруйновано приміщення Міністерства польських справ і знищена частина його документів. Потерпіли головним чином військовий і статистично-економічний відділ. Значні репресії більшовики проводили проти шкільної молоді, яка вважалась реакційним елементом, що скомпрометувала себе участю у боротьбі з більшовиками.

Разом з тим, нова більшовицька влада відразу приступила до організації Комісаріату польських справ, на чолі якого став відомий з часів УЦР, голова ППС-лівиці Болеслав Івінський. Комісаріат не був рівний з іншими комісаріатами і не входив до складу уряду, а був створений з метою опіки над поляками, що перебували у краї, виконуючи тим самим роль колишнього міністерства. Тому Івінський звернувся до керівників колишнього міністерства з проханням про співпрацю. Однак, загалом члени Міністерства відмовили йому у співпраці, за деякими винятками. Натомість, до співпраці з ППС-лівицею стали члени ППС-фракції, зокрема, з лівого крила Антоніна Соколіч, з правого – Владислав Корсак [18, s. 103].

Діяльність Комісаріату польських справ не була продовженням діяльності попередніх польських структур в урядах, оскільки базувалася не на національно-культурній автономії, а на інших теоретичних засадах. Однак, виходячи із засад забезпечення прав національних меншостей, Івінський розпоряджався значними сумами на підтримку польського шкільництва і соціальний захист. Проте, він не зміг їх використати через короткий термін свого існування. Коли через місяць повернулася Українська Центральна Рада і Міністерство польських справ, коштів воно уже не одержало [18, s. 104].

Тим часом, переговори, що проходили у Бресті стосувалися Східної Галичини, Буковини, Холмщини. Ці території були спірними і викликали інтерес усіх воюючих країн. Права на Східну Галичину заявила Росія, зайнявши її восени 1914 р. У

зверненні до населення Верховного головнокомандуючого російською армією, великого князя Миколи Миколайовича зазначалось, що Росія «завжди пам'ятала про збереження батьківської віри, мови і братерської єдності» з народами, що тут проживали [13, к. 14].

Одночасно, за Брестським трактатом населення Східної Галичини залишалось під владою Австрії і за домовленостями з нею, мало відійти до майбутньої польської держави. Це викликало протест українського населення, що виразився у написанні відозв, публічних виступів, протестів. У них зазначалось, що «Східна Галичина є історичною частиною України, що входила до староруської київської держави, творила Галицько-Володимирське королівство і потім складала окрему державно-правову одиницю – руське воєводство» [1, арк. 4].

Приєднання Холмщини до УНР за Брестським договором викликало загальне незадоволення польського населення. Переговори у Бресті стосувалися державної належності не тільки Галичини і Буковини, а також і Волині, яка відійшла Україні. У Польщі це викликало хвилю протестів. По всій країні відбулися мітинги, маніфестації, виступи різних груп населення. Відразу після його підписання президія Польського кола у Відні ухвалила рішення про перехід до опозиції, аналогічне рішення прийняло Сеймове коло у Львові. Вони заявили, що «весь польський народ, від останнього пролетаріату до депутата парламенту об'єдналися в рішучому протесті проти нового розбору Польщі» [12, к. 21].

14.02.1918 р. Регентська рада звернулася до польського народу з відозвою, в якому засуджувала дії німецької і австрійської влади, яка уклала Брестський мир з Росією, не запросивши Польщу на переговори і не враховуючи її територіальні інтереси. Вона вважала приєднані до УНР землі своїм краєм, від якого не відмовлялася і «не визнавала територіальне зменшення батьківщини» [23, s. 8].

Жодна політична сила в Польщі не виступила на підтримку центральних країн, тому уряд Я. Кухажевського подав у відставку, II Бригада легіонів порвала з центральними країнами і перейшла на сторону Росії [14, s. 123].

У нових умовах польські демократи вирішили не брати участі в діяльності УЦР на знак протесту проти Брестського трактату, однак продовжили діяльність Міністерства польських справ в ім'я добра польського народу. Устрій Міністерства

залишився без змін, міністром залишався М. Міцкевич, віце-міністром – адвокат В. Рудніцький, департамент загальної канцелярії, який як і раніше очолював Л. Третяк, ділився на відділи: особового складу (референт К. Домославський), господарський (бухгалтер К. Єловицький, касир Б. Розвадовський), загальний (реф. Ян Старчевський), юридичний (юрист-консул П. Хойновський), юридичний (д-р Ю. Флях) і військовий (в.о. С. Грабянський). Новоутворений департамент національного самоуправління поділявся на відділи: організаційний (кер. К. Рожневич, заст. З. Мількевич) і статистично-економічний (кер. З. Петкевич). Керівником департаменту був спочатку Леон Третяк, пізніше К. Рожневич. Загалом у Міністерстві працювало 80 працівників [18, s. 113].

Як і у першому періоді діяльності, головними завданнями департаменту були допомога польським поміщикам, залагодження питань земельної реформи, посередництво між земельними комітетами, місцевими владами і власниками. Другою проблемою була справа військових біженців. 15.03.1918 р. загальний відділ Міністерства скликав представників польських організацій для надання допомоги постраждалим від війни з метою організації у справах біженців при Міністерстві польських справ для об'єднання заходів допомоги біженцям. Рада не була, однак, організована внаслідок того, що представники організацій допомоги біженцям, повідомили про те, що відповідна інституція – *Польський центральний комітет повернення до краю в Україні* була організована кілька днів раніше. Утворений комітет ніколи і ні з чим до Міністерства не звертався [24, s. 5].

Незалежно від цього, загальний відділ увійшов у тісний контакт з департаментом біженців Міністерства внутрішніх справ і з Крайовою радою у справах біженців і на їх зібрання посилав свого представника і затверджував бюджети провінційних організацій допомоги біженцям. На вимогу Міністерства щодо надання статистичних даних від організацій допомоги біженцям відповідав тільки ЦГК. Не вдалося налагодити контакт із Королівством Польським, тому діяльність Міністерства у цьому напрямку була паралізована. Однак, загал біженців шукав у Міністерства допомоги і щонайважливіше – інформації [18, s. 116].

Основна діяльність Міністерства була зосереджена в департаменті національного самоврядування, який проводив велику організаційну роботу для підготовки

виборів, напрацював проекти законів про делегатів національних міністрів у провінції і про проведення записів життя і смерті. Для цього було організовано спеціальні курси для інструкторів, на яких викладали Міцкевич, Рудніцький, Петкевіч і Каліновський. 6 інструкторів було вислано в провінцію [18, s. 122].

ПВК, навколо якого була згруповані націоналістичні сили і консерватори, більша частина польського суспільства, не прагнув підтримували УЦР, оскільки не мав з нею контактів і визнання. Під час проведення Брестських переговорів 25.01.1918 р. ПРМО видала комунікат до українського уряду, в якому протестувала проти чергової спроби вирішення польської справи без участі поляків. Одночасно підкреслювалось, що вона не була внутрішнім питання центральних держав. Зверталась увага, що встановлення кордонів між незалежними державами на території колишньої Речіпосполитої могла бути вирішена тільки на післявоєнному міжнародному мирному конгресі [22, s. 224]. В ухвалі стверджувалось, що діяльність ПВК проходила у відповідності до липневого з'їзду і прийнятій на ньому політиці, яка полягала у тому, що польський народ у краї і поза ним зберігав моральну єдність у прагненні одержання незалежності об'єднаній Польщі з виходом до моря. Визнавалось, що всі спроби порозуміння з центральними державами були шкідливими і вважалися загрозою фактичній незалежності польської держави [15, s. 3].

Після Брестського трактату австрійські війська зайняли західну Волинь, Поділля, північну Херсонщину, Київщину, решту території зайняла німецька армія. У портових містах стояли змішані військові залоги обох союзників. Крім того існували так звані «карні загони», які склалися з добровольців, які залишили армію, різних авантюристів, як правило, колишніх офіцерів, які надавали свою послуги по захисту маєтків поміщикам. Так, у Вінниці і її околицях зупинився 309 полк угорської артилерії. За спогадами місцевих польських землевласників, ставлення військових до поляків було дуже прихильним [19, s. 161].

Проти австрійсько-німецьких військ утворювались повстанські загони із селян, які переховувались по лісах. Разом з тим, вони займались нападами і грабунками панських маєтків. Справжні повстання вибухнули в повітах Київщини і Єлисаветградщини [19, s. 41]. Польські землевласники в умовах відчутного

загострення національної відчуженості, зростання селянського радикалізму, страху перед «більшовизмом» підтримували німецькі війська, в яких вони бачили свій порятунок [25, s. 242]. Однак, німецькі політики розуміли, що етнічний характер суспільної ненависті між українськими селянами і польськими поміщиками на Правобережній Україні і в Східній Галичині і український національний рух можна використати у майбутньому для зменшення польських впливів у краї [17, s. 214].

Після повернення української влади у Київ продовжувалась попередня політика. УЦР і дві головні партії – соціал-революціонерів і соціал-демократів з широко рекламованою, але не реалізованою програмою соціальних реформ при одночасному відділенні від Росії, втрачали ґрунт під ногами. Міський пролетаріат і частина інтелігенції стали на стороні більшовиків. При цьому значна частина селян не прагнула соціалізації землі. Серед націоналістично налаштованої інтелігенції поширювали свої впливи партії соціал-федералістів і самостійників, цілком чужі соціалістичним ідеям УЦР і уряду В. Голубовича. Проти спроби продовження виборів до Установчих зборів енергійно виступили соціал-федералісти, самостійники, селянські партії, поляки і всі консервативні угруповання, вважаючи що старі вибори не відбивали настроїв у суспільстві. Єдиною реальною силою в Україні стали німецькі війська і їх командування, до якого зверталися поміщики за допомогою [18, s. 112].

Уповноважений начальник команди австрійської армії при УЦР у квітні 1918 р. у листі до міністра закордонних справ у Відні повідомляв про політичне становище в Україні. Він відзначав постійні напади політичних партій та організацій на український уряд, який шукав виходу із хаосу у всіх сферах молодого державного організму і компромісу з існуючими партійними угрупованнями. Для залучення опозиції на свою сторону влада пішла на створення національних міністерств – російського, польського і єврейського. У листі також зазначалось, що знищення великої польської власності в Україні створило б сприятливі умови для Австрії [10, арк. 1].

Українська влада на місцях в організації робіт також використовувала німецьке командування. На початку осені 1918 р. Харківський губернський староста у зверненні до повітових старост повідомляв про допомогу німців у ремонті доріг, які

були зацікавлені у вивезенні врожаю [2, арк. 39].

У квітні 1918 р. на з'їзді хліборобів-землевласників, на якому були присутні близько 6.000 учасників, було прийнято ухвалу про неуспішну політику існуючого уряду, повернення приватної власності й проголошення гетьманом України – генерала Павла Скоропадського [7, с. 24].

Новий керівник у створенні держави керувався територіальним, а не етнічним принципом, вважаючи що український народ – це поняття не тільки етнічне і національне, а також і політичне. Тому основний акцент було зроблено на консолідації всього суспільства, враховуючи й іноетнічне населення [3, с. 95]. Підґрунтям до такого розуміння П. Скоропадського держави була теорія В. Липинського, який вважав, що «у державі мають об'єднатися представники усіх класів і всіх націй. Цементом політичним мав стати патріотизм – любов до спільної Батьківщини, а не соціалізм як ненависть місцевих бідних до місцевих багатих, і не націоналізм і ненависть місцевих «українців» до місцевих «не-українців» [4, с. 120].

З приходом до влади гетьмана П. Скоропадського керівник міністерства польських справ Міцкевич і віце-міністр В. Рудніцький вийшли з міністерства, вважаючи, що були висунуті українською революцією і тому після зміни влади мали піти у відставку. Керівником Міністерства було залишено адвоката Л. Третяка. Уряд Скоропадського офіційно не скасовував Міністерство польських справ, але трактував його як таке, що вмерло природнім шляхом разом з епохою революції. Керівник міністерства Третяк спробував різних шляхів для організації праці. Однак, визнав, що будь-яка робота в міністерстві припинилася, окрім написання звернень до тих чи інших влад для урегулювання стосунків [18, s. 131-132].

Врешті, не зважаючи на протести нацменшин, 09.07.1918 р. Рада міністрів затвердила закон, за яким було відмінено закон «Про національно-персональну автономію» від 09.01.1918 р. і скасовано національні міністерства великоросійських та польських справах [3, с. 98]. Ліквідація Міністерства польських справ проводилось Третяком разом з Улашиним, який виконував обов'язки керівника департаменту освіти після від'їзду С. Калиновського до Королівства [18, s. 131-132].

Незважаючи на це, значна частина польського суспільства в Україні ставилася до уряду Скоропадського із симпатією, зокрема польські землевласники, представники

промисловості, підприємці. Решта населення лівих поглядів не могла виступати голосно, як і переможена частина українського суспільства, тому що боялась репресій з боку уряду і його протекторів – німців. Підтверджують цю позицію донесення правоохоронних органів. За їх даними у липні 1918 р. у Херсонській губернії населення по відношенню до влади поділилось на дві категорії: одна – великі і середні землевласники, селяни-власники й інтелігенція були налаштовані по відношенню до влади гетьмана П. Скоропадського цілком позитивно, друга частина – більшість робітників і малоземельних селян притихли і чекали зручного випадку (виведення австро-угорських військ), щоб відкрито виразити своє незадоволення владою. Основою для цього були труднощі з постачанням продуктів, спекуляція, якою займалися, перш за все євреї при допомозі австрійських солдат [10, арк. 19].

Всі тодішні діячі визнавали, що польський загал досить байдуже сприйняв ліквідацію Міністерства і ніхто не виступив з протестом. Найдовше зі структур міністерства працював департамент освіти. Г. Улашин мав намір врятувати його, вважаючи необхідним існування департаменту. Однак, наприкінці серпня було прийнято рішення про остаточну ліквідацію департаменту. Українське міністерство освіти самостійно налагоджувало стосунки з польськими школами [18, s. 133].

Скоропадський не потребував пошуку порозуміння з поляками шляхом надання їм культурних прав. Були польські суспільні верстви, які і так прагнули утвердження його уряду більше, ніж всіх інших. Натомість він налагодив стосунки з Регентською радою у Варшаві і до Києва приїхав її посланник – Станіслав Ванькович. 08.10.1918 р. відбулась розмова посла С. Ваньковича і міністра закордонних справ Д. Дорошенка. Ванькович пропонував розглянути справу визначення державних кордонів між Польщею і Україною без участі інших держав. Будучи зацікавленим у Холмщині, дав зрозуміти можливість уступок у Східній Галичині. Стояло питання про необхідність укладення торгівельних і промислових угод. Ситуація, пов'язана із становищем поляків в Україні не була цікавою для обох дипломатів. За кілька днів міністр закордонних справ Дорошенко представив Ваньковича Гетьману, а 07.11.1918 р. йому були вручені ввірчі грамоти і висловлено переконання в необхідності подолання усіляких непорозумінь [9, арк. 4].

Таким чином, польські політичні сили розділилися у своєму ставленні до

політики незалежної Української Народної Республіки. Націоналістичний табір і консерватори, що входили до ПВК, виступили з протестом проти ліквідації приватної власності і відмежувалися від участі у розбудові держави. Вони засудили Брестський трактат за рішення про приєднання Холмщини і Західної Волині до УНР. Представники ліберально-демократичного табору – Польська демократична централізація, частина ППС-фракції підтримали УЦР і взяли участь у роботі Міністерства польських справ. Підписання Брестського миру і негативне ставлення до нього польського суспільства змісило демократичні сили відмовитися від участі в УЦР, однак заради забезпечення інтересів і прав польського народу діяльність Міністерства польських справ продовжувалася. ППС-лівиця, спираючись на частину польських робітників, підтримала більшовицьку владу, виступивши на її боці.

Перехід демократичної влади в Україні до консерваторів в особі генерала Павла Скоропадського, поява німецької збройної сили, як центру впливу на суспільне життя, зумовив зміну політики польських політичних партій. Представники ліберально-демократичного табору вийшли з Міністерства польських справ, яке незабаром було ліквідовано. Польські консерватори і їх партія за близькістю соціальних інтересів і прагненням політичної стабільності підтримали владу гетьмана Скоропадського. ПВК, вважаючи себе репрезентантом польського суспільства в Україні діяли відсторонено від влади. З встановленням більшовицької влади більшість політичних, громадських діячів виїхали до Королівства Польського.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Львівської області. – Ф. 350. – Оп. 1. – Спр. 4502. – 8 арк.
2. Державний архів Харківської області. – Ф. 18. – Оп. 17. – Спр. 2845. – 64 арк.
3. Лазарович М. Політика Української Центральної Ради та Другого Гетьманату щодо національних меншин: компаративний аналіз // Вісник Київського національного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. – 2012. – Вип. 17. – С. 94-100.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів // В'ячеслав Липинський і його доба. – Кн. 1. – К.: Темпора, 2010. – С. 92-215.
5. Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ століття. – Київ, 1993. – 413 с.
6. Потапенко М. Польський політикум в Українській державі (квітень-грудень 1918 р.) // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. – 2013. – Вип. 9. – С. 101-112.
7. Терещенко Ю. Гетьманат Павла Скоропадського як прояв консервативної революції. // Український історичний журнал, № 4, 2008, С. 19-37.
8. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій [та ін.] / НАН України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1997. Т. 2: грудень 1917 р. – квітень 1918 р. – 422 с.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 3766. – Оп. 1. – Спр. 137. – 28 арк.

10. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 17. – Оп. 1. – Спр. 28. – 86 арк.

11. Ядловська Ольга. Польський чинник у діяльності Центральної Ради / Поляки на Півдні України: історія і сьогодення у 2 т. – Т. 1. – Жешов; Київ; Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. – С. 260-265.

12. Archiwum Akt Nowych. – Z. 2. – S. 2.2. /250. – k. 21.

13. Archiwum Narodowe w Krakowie. – Z. 29. – S. 230/44. – k. 14.

14. Buszko J. Rewolucja październikowa i jej wpływ na sprawę niepodległości Polski oraz rozwój polskiego ruchu robotniczego // Z źródeł niepodległości 1914-1918: Z dziejów polskiego czynu zbrojowego / Red/ P. Stawiecki. Warszawa: Wojskowy Instytut Historii, 1988. – S. 105-132.

15. Dziennik Kijowski. – Kijów. – 1918. – 26 lutego. – S. 3.

16. Hołówko T. Przez dwa fronty. Ze wspomnień emisariusza politycznego z 1918 r. Z Warszawy do Kijowa. – Warszawa, 1931. – 274 s.

17. Hud B. Ukraińcy i polacy na Naddnieprzu, Wołuniu i w Galicji Wschodniej w XIX i w pierwszej połowie XX wieku. – Lwów-Warszawa: Pracownia wydawnicza, 2013. – 400 s.

18. Jabłoński H. Polska autonomia narodowa na Ukrainie 1917-1918. W.: Nakł. T-wa Miłośników Historii z zasiłku Ministerstwa Oświaty, 1948. – 165 s.

19. Kamiński S. Lata walk a zamętu na Ukrainie. 1917-1921. – Warszawa: księgarnia polska Towarzystwo Polskiej Macierzy Szkolnej. – 1928. – 167 s.

20. Kossak-Szczucka Z. Pożoga. Wspomnienia z Wołynia. 1917-1919. – Kraków, 1922. – S. 272 s.

21. Tanty M. Rewolucja rosyjska a sprawa polska 1917-1918. – Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1987. – 207 s.

22. Tarasiuk D. Polski obóz narodowy w Rosji w latach 1917-1918. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014. – 292 s.

23. Tygodnik Kresowy. – Żytomierz. – 1918. – nr. 13. – 03 marca.

24. Tygodnik Kresowy. – Żytomierz. – 1918. – nr. 16. – 24 marca.

25. Wapiński R. Spuczyna Wielkiej Wojny // Problemy narodowościowe Europy Środkowo-Wschodniej w XIX i XX wieku. Praca zbiorowa pod red. A. Czubińskiego, P. Okulewicz, T. Schramma. – Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2002. – S. 235-244.

26. Zieliński Z. Generał broni Józef Dowbor-Muśnicki 1867-1937 // «Niepodległość i Pamięć». Polacy na Wschodzie. XVIII-XX wiek. – Rocznik V, Nr 2 (11). Warszawa, 1998. – S. 143-158.

Bilobrovets O. THE POSITION OF THE POLISH POLITICAL FORCES IN UKRAINE ON COOPERATION WITH THE UKRAINIAN AUTHORITIES (THE END OF 1917 - 1918)

At the end of 1917, the main directions of the Polish social movement - conservative, nationalist, liberal-democratic and socialist - were presented in Ukraine. The ideological delineation of Polish political forces in Ukraine took place in the summer of 1917. The representatives of the liberal-democratic camp, the left-wing Socialists and the PPP-faction supported the policy of the Ukrainian Central Rada and became part of the Ukrainian government structures. The opposites in the basic ideological principles led to the exclusion from the participation of nationalist and conservative forces in the authorities. The Liberal Democrats campaigned for cooperation with the Ukrainian authorities and were represented in legislative and executive bodies of power. The leftist socialists, refusing to cooperate with the Ukrainian authorities after the Bolshevik coup, solidarized with the Bolsheviks on the basis of common class interests.

The signing of the Brest peace led to the negative attitude of Polish political forces to it, through the condition of the accession of the Kholmshchyna and western Volhynia to Ukraine. The Conservatives and the nationalists protested, the Democrats and the PPP faction left the UCR, but continued to work in government structures to protect the interests of the Polish population. The coming to power of the conservative forces headed by Hetman P. Skoropadsky was supported by the Polish conservatives and the departure from the cooperation of the liberals.

Provision of order in Ukraine with the help of German troops was positively perceived by the conservative circles - Polish landowners and bourgeoisie. The withdrawal of German troops from the Ukrainian lands after the defeat of Germany in the war, the armed struggle of the Russian Bolsheviks, the

forces of the UNR and the army of Denikin ended with the establishment of the Bolshevik authorities in Ukraine, which resulted in the departure of most of the political and public figures.

Key words: Polish Political Forces, Brest Peace, UCR, Ministry of Polish Affairs.

Bilobrowiec O. POZYCJA POLSKICH SIŁ POLITYCZNYCH NA UKRAINIE WOBEC WSPÓŁPRACY Z WŁADZAMI UKRAIŃSKIMI (KONIEC 1917-1918).

W artykule przedstawiono stanowisko polskich sił politycznych na Ukrainie wobec polityki i działań władz ukraińskich, pokazano swoją reakcję na niezależność UPR i podpisanie pokoju Brzeskiego. Przeciwnie podstawowe zasady ideowe doprowadziły do oderwania udziału w rządzie sił nacjonalistycznych i konserwatywnych. Liberalno-demokratyczny obóz wezwał do współpracy z władzami ukraińskimi i został wprowadzony we władzach ustawodawczych i wykonawczych. PPS-lewica odmówiła od współpracy z władzami ukraińskimi po rewolucji bolszewickiej na podstawie wspólnych interesów klasowych z bolszewikami. Dojście do władzy sił konserwatywnych wodzą hetmana P. Skoropadskiego był wspierany przez polskich konserwatystów. Liberali w tej sytuacji odmówili współpracować.

Słowa kluczowe: Polskie siły polityczne, Pokój Brzeski, UCR, Ministerstwo Spraw Polskich.

УДК 342.5:94(477)«1917/1921»

DOI 10.33287/10186

Сухобокова О.О.,

к.і.н, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Київського національного університету ім.Тараса Шевченка

ol-ha@ukr.net

НАЦІОНАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. У ВІЗІЇ Н. ГРИГОРІЄВА

Публікація присвячена розгляду національного та соціального аспектів Української революції 1917–1921 рр. у концепції національно-державного будівництва Н. Григорієва. Як самостійник за переконаннями, метою українського національно-визвольного руху він вважав здобуття національно-політичного суверенітету України, а як соціаліст-революціонер, один з теоретиків етичного соціалізму, обґрунтовував необхідність соціальної революції та побудови соціально орієнтованої української держави на принципах «трудової демократії». На його переконання, Українська національна революція мала яскраво виражене соціальне забарвлення, а одночасне вирішення національного та соціального питань стали її головними завданнями та особливостями.

Ключові слова: Українська революція 1917–1921 рр., Никифор Григорієв, національно-державне будівництво в Україні, Українська партія соціалістів-революціонерів.

Український громадсько-політичний діяч, вчений та публіцист Никифор Якович Григорієв (9 лютого 1883 р., м. Бурти Черкаського повіту Київської губернії – 5 серпня 1953 р., м. Нью-Йорк, США) належав до когорти найактивніших учасників Української революції 1917–1921 рр. Він входив до Центральної Ради та її Малої ради, був делегатом Трудового конгресу, міністром та товаришем міністра освіти